

Archiv uchovává zápisy o předcích.

V archivu můžete najít „všechno, co chcete vědět o svých předcích, ale nemáte se koho zeptat“, a tyhle informace jsou k nezaplacení – jsou unikátní a neopakovatelné. Navíc jsou ohroženy zubem času, i přes péči archivářů o dobrý stav dokumentů. Kdo už někdy takto bádá, může potvrdit, jak výjimečný a vítězný pocit je vypátrat ve staré matrice v zemském archivu například zápis o svatbě svého vlastního praděda s prababičkou. Jde téměř o skok časem do jejich svatebního dne. Jak asi vypadali, když farář ty řádky zapisoval? Co si o své budoucnosti a potomcích představovali? Badatelů hledajících rodinné kořeny přibývá. Jde jen o módu, nebo spíše o projev zájmu o „širší souvislosti“ naší existence? Odpověď na praotázku „Odkud pocházím?“ hledají mladí i staří, ti s šedinami ve vlasech možná ještě intenzivněji – a možná to není jen tím, že hledání mohou v penzi věnovat víc času. Archiv města Brna přichází s dobrou zprávou: některé užitečné dokumenty lze najít na webu, což zájemcům zrychlí a usnadní pátrání po předcích.

Městský archiv shromažďuje a zpřístupňuje listiny i fotografie

Archiv města Brna je odborem Magistrátu města Brna, tedy archívem samosprávného územního celku. Vzhledem k uloženým fondům patří k nejvýznamnějším historickým archivům na Moravě a v České republice vůbec.

V archivu jsou uloženy především bohaté sbírky listin a rukopisů, jejichž uchování počíná už ve 13. a 14. století. Od raného novověku se pak k těmto typům archiválií přidává i množství dochovaného aktového materiálu, který je zdrojem cenných historických informací.

Hodnota dochovaných fondů je podtržena tím, že Brno bylo od středověku jedním z nejvýznamnějších královských měst na Moravě po stránce hospodářské i politické a od poloviny 17. století se stalo zemským hlavním městem.

V současnosti jsou v archivu evidovány a uloženy tyto dokumenty:

- písemnosti samosprávných úřadů města Brna a připojených obcí z období od 13. století do současnosti (včetně rozsáhlé sbírky pergamenových listin a městských úředních knih)
- písemnosti brněnských řemeslnických cechů, společenstev a spolků
- písemnosti českých i německých škol a školských úřadů působících na území města Brna
- písemnosti kulturních, sociálních a zdravotnických úřadů působících na území města Brna
- písemnosti městských komunálních podniků a družstev
- pozůstalosti významných osob
- sbírky fotografií, pohlednic, map a plánů

Hlavním smyslem archivu je nejen shromažďování archivních dokumentů, jejich zpracování a péče o kvalitní uložení, ale především vytvoření podmínek pro zpřístupnění dokumentů pro veřejnost.

Ukázky z osobních evidenčních fondů uložených v Archivu města Brna. Foto: AMB

talosti, personální spisy a zdravotnickou dokumentaci.

Knihovna

Obsahuje více než 63 tisíc svazků odborné historické literatury, periodik a časopisů. Samostatně řady tvoří brunensia, encyklopedie a slovníky, časopisy, noviny a staré tisky, které je možno studovat výhradně prezenčně v badatelně archivu.

Badatelna

Archivní dokumenty a knihy z archivní knihovny jsou veřejnosti přístupné prezenčně v badatelnách Archivu města Brna na Přední 2 v Černovicích a na Nové radnici na Dominikánském náměstí. Badatelna v Černovicích je otevřena během letních měsíců v pondělí a ve středu od 8 do 16.30 hodin. Badatelnu na Nové radnici je

gameny jsou zpečetěny pečeti vydavatele z přírodního vosku na červených, žlutých a bílých hedvábných nitích. Je zde uložena také proslulá Právní kniha písaře Jana, sepsaná po roce 1355, podle níž se Brno řídilo až do roku 1697.

Nejstarší pečeť města Brna. Foto: M. Schmerková

Fondy skupiny V

Obsahují nejzávažnější rukopisnou sbírku Archivu města Brna, Svatojakubskou knihovnu (1349–1790). Vznikla činností kněží a laiků působících při kostele sv. Jakuba. Obsahuje sbírku prvotisků a starých tisků. Celou třetinu tvoří liturgické rukopisy, například olomoucké misály z konce 15. století. V archivu je uloženo jako depozitum, jejím vlastníkem je Biskupství brněnské.

Fondy skupiny T

Zde nalezneme osobní a rodinné pozůstalosti z 19. a 20. století. Najdeme tu významné postavy veřejného života, pro příklad jmenujme známého politika 19. století Christiana D'Elverta nebo zakladatele brněnského Sokola Ctibora Helceleta. Pak je zde uloženo i několik rodinných fondů významných brněnských měšťanských rodin, např. rodinný archiv Gödelů, Trappů či Nemanských z Nemanova.

Fondy skupiny U5

Skrývají nejstarší fotografie, unikátní snímky převážně z 2. poloviny 19. století.

Fondy skupiny U8

Je v nich zařazena Schramova sbírka portrétů z let 1800–1900, unikátní sbírka portrétů nejvýznamnějších osobností, kterou na přelomu 19. a 20. století shromáždil ředitel Zemské knihovny v Brně Wilhelm Schram.

V současné době Archiv města Brna spravuje přibližně 7500 běžných metrů

archiválií. Vzhledem k tomuto bohatství jsme na těchto řádcích mohli jen naznačit, jaké cennosti skrývají archivní sbírky.

Letos archiv slaví 85 let

Od nejstarších dob institucionální existence Brna dbali představitelé města o důležité písemnosti zaručující městu politické a hospodářské výsady. Nejstarší listiny byly chronologicky řazeny a bezpečně uloženy na radnici.

Jak listin v dalších staletích přibývalo, bylo třeba oddělit od sebe starší, pro úřadování nepotřebné písemnosti od živých spisů – a vznikl tak základ rozdělení na archiv a registraturu. O pořádek ve spisech se starali archiváři jmenovaní z řad radních.

Během let se nedostatek místa pro archiválie řešil přesunem částí materiálů z vyhrazených místností Staré radnice do jejich půdních prostor, naprosto nevyhovujících kvůli kolísání teplot a vlhkosti vzduchu, a další se prostě skartovaly. Tím Brno přišlo koncem 18. století o velký počet úředních knih a řadu svazků Akt purkmistrovských.

Následovala období pro obohacení archivu příznivá, ale i doba jeho zanedbávání. Změnu přineslo svěření vlády nad archívem zemskému historiografovi Bertholdu Bretholzovi. Ten učinil krok správným směrem, když přestěhoval archiválie z věže Staré radnice do nynější Nové radnice. Archiv také významně obohatil. Získaných informací pak tento vědec využil k sepsání prvního svazku německy psaných Dějin města Brna.

Po roce 1918 získával archiv nové fondy – sbírky vyhlásek, fotografií, negativů, plakátů a plánů, rozšířila se jeho knihovna i provozní prostory a postupem času i počty školených pracovníků, nicméně místo hlavního archiváře zůstávalo po 11 let trvale neobsazeno. Prvním archivářem zemského hlavního města Brna se stal až v roce 1929 Jaroslav Dřímál a tímto datem započal městský archiv svoji současnou éru, trvající přesně 85 let.

Příznivý vývoj zastavila až německá okupace. V dalších desetiletích se archiv věnoval zpracovávání nově přijatých fondů z městských institucí a podniků, škol, soudů apod.

Svoji práci a uložené písemnosti představoval veřejnosti výstavami, např. Brno od pravěku k dnešku (1959, včetně dvoudílného katalogu), v roce 1959 začal vydávat sborník Brno v minulosti a dnes, jenž vychází dodnes, a v letech 1969 a 1973 vydal dvoudílné Dějiny Brna.

Archiv postupně zaplnil všechny své depozitáře a v letech 1975–1989 nepřetr-

žitě usiloval o získání nových prostor. V té době byly již archiválie roztroušeny po 14 různých objektech, mnohdy nevhodně uloženy, a tudíž i poškozovány.

Depozitáře na Nové radnici (20. léta 20. století). Foto: AMB

Nová etapa v nové budově

Zlomem v dějinách archivu se stalo získání budovy bývalé trafostanice v Černovicích na Přední ulici a její následná přestavba. Nové sídlo městského archivu zahájilo provoz v roce 2002.

Tím skončilo období různých provizorií a zápolení s nedostatkem prostoru k ukládání archiválií. V budově se našly vyhovující prostory také pro restaurátorské, knihařské a fotografické dílny.

Víte, že...

Depozitáře rekonstruované budovy jsou v současné době zaplněny archiváliemi již z 80 procent. Část archiválií (jde hlavně o sbírku listin a část sbírky rukopisů) zůstává doposud uložena v původním sídle Archivu města Brna na Nové radnici. Od roku 2005 je v provozu nový depozitář, který vyrostl na parcele sousedící s nově rekonstruovanou černovickou budovou. Vytvořením této stavby pokrývá ukládací kapacita Archivu města Brna nejen současné potřeby, ale obahuje i dostatečnou rezervu pro budoucí léta.

B | R | N | O | žít brno... v minulosti a dnes

Badatelna na Přední 2. Foto: M. Schmerková

K nejčastěji využívaným fondům archivu patří různé typy evidencí obyvatel Brna, v nichž je možné dohledat ke konkrétním lidem osobní údaje a jejich rodinné vazby. S velkým zájmem nahlíží do archiválií amatérští badatelé, kteří pak nabyté znalosti využívají zejména k tvorbě rodokmenů.

Pro žadatele jsou nejčastěji vyhledávána úřední rozhodnutí v různých správních záležitostech a údaje k osobám a jejich činnostem na území města Brna. Jedná se zejména o evidenci domovského práva, policejní pobytové přihlášky, materiály sčítání lidu, školní katalogy, soudní pozů-

stalosti možné navštívit v pondělí a ve středu od 8 do 12 a od 13 do 17 hodin.

Nejzajímavější fondy: od privilegia k rodinným pozůstalostem

Fondy skupiny A1

Obsahují nejstarší písemnosti z historie města Brna. Najdeme mezi nimi na dvou pergamenech psané Privilegium českého krále Václava I. z ledna 1243 (privilegium majus a privilegium minus), jednu z nejstarších památek českých právních dějin.

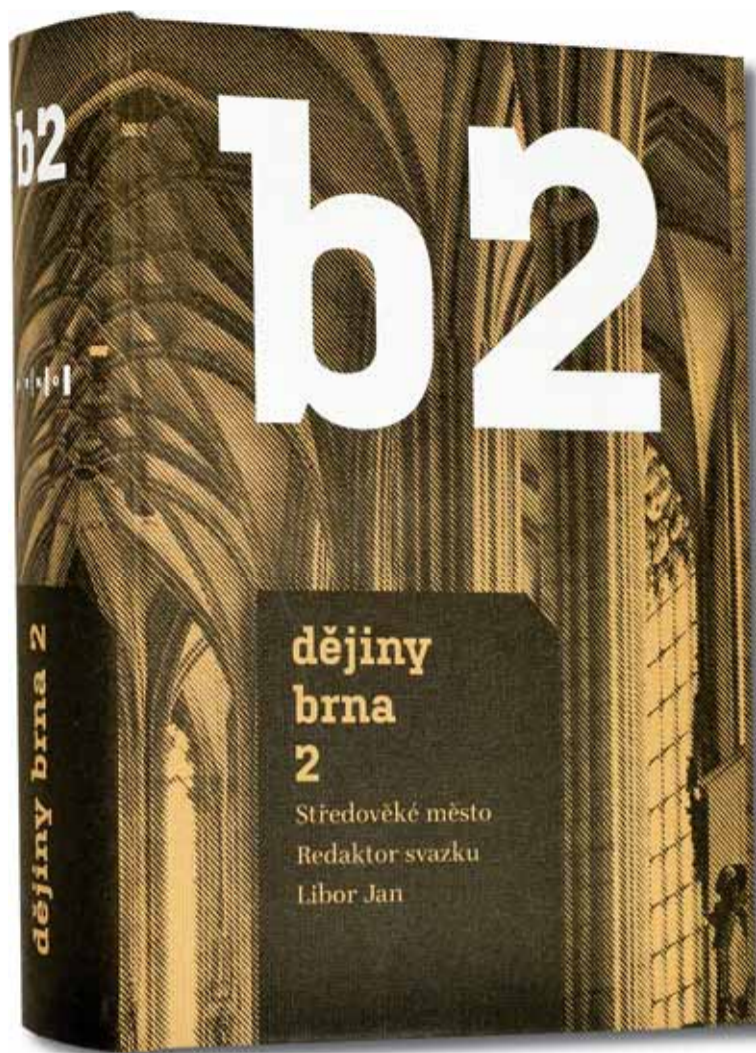
Jde o výčet svobod, zákonů a práv, které český panovník městu udělil. Oba per-

Nové sídlo Archivu města Brna na Přední 2. Foto: M. Schmerková

Z depozitářů se přesouvají na síť

Dějiny Brna v sedmi dílech. Na pultech už jsou dva

Mezi odbornými publikacemi vydávanými v současné době Archivem města Brna vyčnívá svým rozsahem nové zpracování Dějin Brna, projekt zamýšlený jako sedmidílný, jehož druhý díl vyšel v letošním roce a ostatní budou vycházet postupně do roku 2018.

Autorský tým brněnských historiků, archeologů, uměnovědců a přírodovědců přibližuje ve svazku b2 město v éře středověku; po něm má následovat svazek b7 s pracovním názvem Uměleckohistorická topografie města Brna, půjde tedy o kulturně-historický místopis města. Tématem dalšího dílu bude rozmach průmyslu a národní a občanské společnosti v Brně 19. století.

Dějiny Brna, svazek b1 a b2, stejně jako další knihy z edice Archivu města Brna, je možno koupit v badatelně na Přední ulici.

Zájemce o historii 20. století by mohly zaujmout autentické vzpomínky německých obyvatel Brna na dětství a mládí ve 20. až 40. letech 20. století „Měla jsem moc krásné dětství – Ich hatte eine sehr schöne Kindheit“ (vyšly v roce 2013). Ještě dál do minulosti míří kniha „Ježuité a Brno. Sociální a kulturní interakce koleje a města 1578–1773“.

Obdivovatelným české výtvarné moderny je určena publikace Brněnský Prométheus, zpracovaná Jindřichem Chátrným, která se týká historie známého

obrazu brněnského malíře Antonína Procházky Prométheus přinářející lidstvu oheň. Výčet knih z edice Archivu města Brna by ovšem mohl dlouho pokračovat...

Rudolf hledá předky. Na výstavě v Urban centru

Do konce července představuje Urban centrum na Staré radnici výstavou Rudolf hledá předky rozsáhlý projekt digitalizace Archivu města Brna.

O výhodách bádání po síti se přesvědčil i hrdina komiksového příběhu pan Rudolf, jenž pracuje na sestavení svého rodokmenu. Už nemusí nikam cestovat: stačí zapnout počítač (třeba ten v Ur-

ban centru) a dostat se na správný portál. Vstup na výstavu je zdarma.

Foto: Z. Kolařík

URBAN CENTRUM BRNO | Stará radnice | Mečová 5 | Brno | otevřeno | pondělí - pátek | 10.00 - 12.00 | 13.00 - 18.00 | hodiny | telefon | +420 542 210 297 | e-mail | urbancentrum@brno.cz | www.urbancentrum.brno.cz

URBAN CENTRUM BRNO

Digitalizace: cenné údaje ze sčítání jsou k dispozici na webu

V roce 2011 odstartoval jeden z nejvýznamnějších projektů Archivu města Brna – digitalizace dokumentů sčítacích operátů z let 1850 až 1900.

Fond sčítání lidu patří k nejčastěji využívaným archivním fondům uloženým v Archivu města Brna, je významným historickým pramenem pro potřeby sociologických a demografických výzkumů. Archiválie nazývané sčítací archy obsahují jedinečné informace nejen o osobách, které žily v Brně, o brněnských předměstích a připojených obcích, ale i o domech na zmiňovaném území.

K digitalizovaným ročníkům sčítání lidu se lze jednoduše dostat na adrese digiarchiv.brno.cz.

Fyzický stav sčítacích archů, na nichž jsou tyto informace uchovány, se v současnosti již blíží hranici životnosti. Některé z nich se doslova rozpadají pod rukama; příčinou je především nekvalitní dřevitý papír, na němž sčítací úředníci údaje zapisovali.

Abyste bylo možné tento archivní soubor uchovat budoucím generacím, archiv se rozhodl tyto ohrožené dokumenty digitalizovat, konkrétně roky sčítání 1850, 1857, 1870, 1880, 1890 a 1900. To představuje digitalizaci 416 tisíc papírových předloh formátu A3 až A1.

Digitalizace tohoto rozsahu je finančně nákladná, vyžádá si 41,5 milionu korun, a proto je spolufinancována z Evropského fondu pro regionální rozvoj (85 procent částky).

Tak rozsáhlý projekt vyžaduje spolupráci čtyř relativně samostatně fungujících složek Magistrátu města Brna – Archivu města Brna, Odboru městské informatiky, Oddělení implementace evropských fondů a Kanceláře primátora města Brna – a dvou dodavatelů firem. Zajímavostí je především externí digitalizace rukopisů.

Zatím není v České republice znám jiný obdobný projekt, který by umožnil rukopisné materiály nejen skenovat, ale zároveň i vytěžovat (tedy vypisovat z nich údaje).

Vyhledejte svého pradědečka

Archivní soubor tvoří jmenné rejstříky, které se vztahují k danému roku sčítání, a originální sčítací listy jednotlivých obydlí domů, skládající se ze sčítacích archů jednotlivých domácností.

Jmenné rejstříky jsou psány německy dvojím typem písma – příjmení je psáno

latinkou, křestní jméno, povolání a ulice s číslem popisným jsou psány tzv. kurentem (novogotickým kurzivním písmem). Sčítací archy jsou dvojazyčné formuláře vyplněné německy a psané opět kurentem. Úvodní strana obsahuje informace o zemi sčítání (v našem případě Morava), politickém okresu, obci, ulici, číslu domu a o celkovém počtu osob v domě. Násle-

Restaurátorka rozešívá vazbu rukopisu sčítání lidu. Foto: M. Schmerková

dující strana obsahuje základní identifikační údaje daných osob – jejich rodinné vazby, vztah k majiteli nemovitosti, informace o dřívějším místě pobytu, domovské příslušnosti, náboženském vyznání, povolání nebo živnosti.

Neméně zajímavá je i informace, zda se daný člověk v době sčítání (31. prosince daného roku) nacházel v domácnosti. Pokud tomu tak nebylo, je zde uveden důvod jeho nepřítomnosti. Tato drobná informace může být vodítkem pro sledování jeho dalšího pohybu.

Na digitalizaci se rukopisy předem připravily

Každý rukopis musel v Archivu města Brna projít kontrolou a odbornou knihařskou prohlídkou. Primárním úkolem knihaře bylo připravit rukopisy tak, aby byly jednotlivé archy ve svazcích volné.

Je zajímavé zmínit, že se zpracování jednotlivých svazků sčítání lišilo. Tato rozdílnost byla patrná v knihařském zpracování a ve fyzickém stavu těchto archiválií.

Vzhledem k tomu, že se sčítání provádělo ve velkých časových rozestupech, bylo možno vypořádat odlišnost vaz-

by z hlediska použitého materiálu a technické vazby.

Po uvolnění jednotlivých listů a odstranění příloh mohly být již volné listy předány externím dodavatelům k naskenování.

Nejen naskenovat, ale hlavně vytěžit

Zpracování archivního materiálu do digitální podoby spočívá na dvou základních pilířích: prvním z nich je samotná digitalizace a druhým vytěžování metadat.

Informace jako jméno, příjmení, adresa a číslo popisné (tzv. metadata) byly převedeny do speciálního počítačového programu. Externě vytěžená data pak prošla trojí kontrolou. Byly kontrolovány jmenné rejstříky, operáty, jejich správné přepsání (tzv. vytěžení) a samotné naskenování. V případě, že se našla chyba, byla ihned opravena a správně vytěžený arch byl odeslán do úložiště, ze kterého byly všechny jmenné rejstříky a operáty zaslány na web.

Archiv města Brna současně s externí digitalizací ročníků 1850–1900 interně digitalizuje i rok 1921, který však bude přístupný pouze v badatelně v Černovicích, a to v digitální podobě. K tomuto ročníku neexistuje jmenný rejstřík a vyhledávání osob tak stojí na znalosti ulice, na níž daný člověk bydlel. Komplikovanost vyhledávání a špatný fyzický stav archiválií byly jedním z hlavních důvodů digitalizace právě tohoto ročníku. V budoucnosti se počítá také s interní digitalizací ročníku sčítání lidu 1910.

Digiarchiv: jak na to?

K digitalizovaným ročníkům sčítání lidu se lze jednoduše dostat přes internetové stránky Archivu města Brna www.archiv.brno.cz nebo přímo na adrese digiarchiv.brno.cz.

V samotných dokumentech sčítání nejsou k nalezení pouze osoby, které žily na území Brna, ale i ty, které se v době sčítání v jednotlivých městských částech, na předměstích a v připojených obcích nacházely.

Skenování. Foto: M. Schmerková

Přímo na webových stránkách se badatel dozví, jak správně pracovat s prohlížečem. Pro samotné hledání slouží jednoduchý vyhledávač založený na několika heslech.

Základní vyhledávání lze provádět díky zadání ročníku sčítání, názvu ulice, čísla domu, příjmení a jména. Pokročilé vyhledávání lze provádět na základě inventárního čísla a čísla svazku nebo stránky jmenného rejstříku.

Nejjednodušší je vyhledávání podle příjmení či ulice. U všech těchto rubrik stačí zadat pouze počáteční znaky a „našepťávač“ již sám nabídne všechny možnosti. Následně je vidět filtr vyhledávání a výsledky.

Pak stačí vyhledat jen odpovídající shody. Existují pouze dvě možnosti:

1. Stránka jmenného rejstříku

Po výběru lupy v tomto sloupečku se uživateli ukáže obrázek jmenného rejstříku, kde je zapsané hledané jméno.

2. Obraz operátů

V této rubrice se uživateli naopak zobrazí všechny rodiny bydlící na dané adrese. Archy těchto rodin pak lze libovolně procházet a pročítat.

Dvoustranu zpracovalo Tiskové středisko MMB ve spolupráci s Archivem města Brna a Urban centrem Brno